

Udział nauczyciela wczesnoszkolnego w tworzeniu uczniom warunków do wolności

<https://doi.org/10.18778/8088-169-3.13>

Kategoria wolności posiada wiele wymiarów treściowych. Mówi się o wolności w sztuce, polityce, moralności, religii, badaniach naukowych. W literaturze wyróżnia się wolność pozytywną i negatywną, wolność wewnętrzną i zewnętrzną, wolność w sferze prywatnej i publicznej, wymienia się wolność społeczną, kulturalną, polityczną, gospodarczą, poza tym wolność osoby, grup społecznych, organizacji, narodu, państwa, wolność daną iadaną, wolność od... i wolność do...

Kategoria wolności zajmuje też ważne miejsce w procesie wychowania i uważam, że warto podjąć ten temat z kilku powodów:

- 1) Wolność jest cechą konstytutywną demokracji i szkoły demokratycznej;
- 2) Naczelny cel wychowania jako wspomaganie wychowanka w rozwoju umożliwiający mu wszechstronny rozwój jest możliwy w warunkach, gdzie podstawą jest prawo do wolności i indywidualności człowieka;
- 3) Ludzka wolność jest obszarem trudnym do zagospodarowania i niesie wiele niebezpieczeństw dla rozwoju człowieka.

Jak zaznacza Marian Nowak, wolność jest wskaźnikiem autonomii i samowystarczalności ludzkiej egzystencji, ale jej urzeczywistnienie zachodzi w relacji z innymi ludźmi. Wolność jest elementem konstytutywnym życia ludzkiego, porządkującym życie wspólnotowe¹.

Wolność wyraża się za pomocą takich synonimów, jak: swoboda, wyzwolenie, które znaczy oswobodzenie, uwolnienie, ale także usamodzielnienie, emancypację, równouprawnienie, niezależność, demokrację². Trudno jednoznacznie rozstrzygnąć, czy uczniowie pojmują wolność jako „możliwość związku” w relacji z nauczycielem czy jako **możliwość wzięcia odpowiedzialności za rozwój swoich osób**, czy też jako zwykłą swawolę, swawolę **robienia tego, co się chce**.

1 M. Nowak, *Podstawy pedagogiki otwartej*, Lublin 1999, s. 336–337.

2 A. M. Tchorzewski, *Wolność jako wartość i problem edukacyjny*, Bydgoszcz 1999, s. 7.

Wolność osoby możemy rozpatrywać w ujęciu: metafizycznym, psychologicznym, moralno-egzystencjalnym. W ujęciu metafizycznym rozumiana jest jako ontyczna właściwość osobowego charakteru bytu ludzkiego. W ujęciu psychologicznym – jako zdolność do samowładania – **wolność od** i **wolność do**. U podstaw ujęcia moralno-egzystencjalnego znajduje się zdolność wyboru wartości czy antywartości mających istotne znaczenie dla stawania się człowiekiem³.

Każda instytucja wychowawcza, w tym szczególnie szkoła, powinna prowadzić do wolności, tzn. wyposażać wychowanka w kompetencje stawania się wolnym, u podstaw których znajduje się podjęcie decyzji, wybór, odpowiedzialność, sumienie.

Drogą nabywania wolności jest wychowanie. „Nabywanie wolności polega na wysiłku na rzecz urzeczywistniania jej jako celu i zasady wychowania. Podobnie jak człowiek nabywa cnoty i wartości cnoty na drodze wychowawczego wysiłku, podobnie nabywa wolność i związaną z nią odpowiedzialność”⁴.

Według Bogusława Śliwerskiego, najogólniej wychowanie do wolności jest powinnością wspomagania młodego człowieka w wyzwalaniu, zdobywaniu, utrwalaniu wolności wewnętrznej, czyli wolności w wyborze i realizacji zamierzonych celów oraz wyposażenia w umiejętność animacji innych do bycia wolnym człowiekiem⁵.

Z punktu widzenia pedagogiki praktycznie zorientowanej priorytetowym zadaniem jest odpowiedź na pytanie: Jak zagospodarować wolność, tzn. na miarę wartości człowieka sprawić, by była ona czynnikiem integralnego rozwoju, pogłębiania człowieczeństwa w człowieku, a nie jego degradacji?

Zagospodarowanie wolności okazuje się sprawą o wiele trudniejszą niż odzyskanie czy zdobywanie wolności. Zagospodarowanie wolności uwarunkowane jest dojrzałością, ale i wysiłkiem włożonym w kreację siebie. Zagospodarowywanie wolności wymaga wysiłku wewnętrznego, jest to egzamin permanentnie zdawany.

Powyższe zadanie implikuje pytanie, w jaki sposób wychowywać do wolności, tj. wspomagać wychowanka w zagospodarowaniu wolności tak, by wzrastał w swoim człowieczeństwie, by młody człowiek zagospodarowywał wolność, której owocem będzie generowanie dobra w nim samym, a przejawiane w integralnym rozwoju, ale także w drugim człowieku i we wspólnotach.

Oczywiście odpowiedzialni nauczyciele próbują tworzyć swego rodzaju metodykę wychowania do wolności, tj. wskazywać na zasady, metody czy środki działania w tym obszarze.

3 K. Chałas, *Wychowanie ku wartościom*, t. I, Lublin–Kielce 2006, s. 139.

4 M. Nowak, *Podstawy pedagogiki...*, s. 335.

5 Por. B. Śliwerski, *Edukacja w wolności*, Kraków 1992; K. Chałas, *Wychowanie...*, s. 157.

Należy bowiem pamiętać, iż bezwzględne ograniczenie wolności wychowankom integralnie łączy się z ich reakcjami. Mogą być one różnorodne: od „milczącej zgody” po autonomię. Maria Czerpaniak-Walczak wyróżnia następujące: konformizm – zgodę „dla świętego spokoju”; kontestację – bierny opór wobec narzucanych zadań i obowiązków; krnąbrność – wyrażającą próbę sił pomiędzy uczestnikami interakcji; bunt – spektakularne odmawianie posłuszeństwa i wypełniania obowiązków; jawny protest; emancypację – świadome uwalnianie się od ograniczeń⁶.

Ale z drugiej strony rzecz biorąc, Krystyna Chałas pisze, że w perspektywie pedagogicznej należy podkreślić problem wolności jako nośnika negatywnych zjawisk mających swój udział w rozwoju osobowym człowieka. Do nich należą: zachłystnięcie się wolnością wyrażające się w bezrefleksyjnym korzystaniu z niej, roszczenia w sytuacji ograniczenia wolności, czyli oczekiwania dobrostanu bez własnego wysiłku, ufność wobec dawców wartości – konsekwencją jest poczucie bezpieczeństwa, zwolnienie z troski o siebie⁷.

W praktyce pedagogicznej istotne staje się pytanie, w jaki sposób wychowywać do wolności, czyli wspomagać wychowanka w zagospodarowaniu wolności tak, by wzrastał w swoim człowieczeństwie, ale także dla dobra innych ludzi. I tak zdaniem Zofii Marii Matulki w kształtowaniu umiejętności korzystania z wolności zrealizować należy kilka zadań szczegółowych: wprowadzenie wychowanków w świat wartości, prezentowanie wzorców osobowych, ukazanie sensu miłości w życiu ludzi i kształtowanie postawy altruistycznej⁸.

U podstaw zasad wychowania do wolności znaleźć się powinny: wolny wybór, podejmowanie decyzji, prawda. W powyższym aspekcie Józef Wilk formułuje następujące zasady wychowania:

- 1) zasada kierowania rozwojem wychowanka, aby naturalna zdolność do decydowania przejawić się mogła w całej dojrzałości, także z możliwością błędzenia;
- 2) zasada odniesienia prawdy i wolności; „im bardziej jesteś wolny, tym bardziej potrafisz wybrać prawdę” [...] ⁹.

Wychowywać do wolności przez prawdę oznacza poprowadzić człowieka do odkrycia prawdy, do fascynacji i kosztowania prawdy. Autor ukazuje drogi wychowania do wolności:

- 1) przez wolność emocjonalną, tj. zaspokajanie potrzeby bezpieczeństwa, miłości, uwalnianie od lęku;

6 M. Czerpaniak-Walczak, *Wolność jako wartość dzielona. O wolności w interakcjach edukacyjnych*, [w:] *Edukacja przełomu wieków wobec kwestii aksjologicznych*, U. Ostrowska (red.), Olsztyn 2001, s. 129; podają za: K. Chałas, *Wychowanie...*, s. 161.

7 K. Chałas, *Wychowanie...*, s. 161–162.

8 Z. Matulka, *Wychowanie do wolności jako podstawowy problem pedagogiczny*, [w:] *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*, T. Kukułowicz, M. Nowak (red.), Lublin 1997, s. 249.

9 K. Chałas, *Wychowanie...*, s. 163.

- 2) przez wyzwolenie od egocentryzmu – włączanie w role społeczne, wyzwalać poczucie odpowiedzialności, zaangażowanie na rzecz dobra wspólnego, kształtowanie;
- 3) poprzez wspomaganie aktywności – stwarzać szanse aktywności własnej wychowanka;
- 4) poprzez wyzwalanie twórcze – stwarzać warunki do rozwoju różnorodnej twórczości;
- 5) poprzez wolność, którą daje wiara – pozwalać dziecku wzrastać z pozytywnym, pogodnym obrazem Boga, do którego można zwracać się z ufnością;
- 6) poprzez swobodę określania siebie, wspomaganie w wyborze własnej drogi¹⁰.

Podstawową metodę wychowania do wolności stanowi „dialog wychowawczy z wychowankami, u podstaw którego znajduje się wspólne podejmowanie i rozwiązywanie problemów aksjologicznych i ocenianie własnego postępowania”¹¹.

Badania własne

Celem badania było poszukiwanie odpowiedzi na pytania:

1. W jaki sposób uczniowie klasy III rozumieją wolność w szkole?
2. Jak uczniowie spostrzegają rolę nauczyciela w stwarzaniu uczniom warunków do wolności?

Badaniami objęto 86 uczniów klasy trzeciej szkoły podstawowej w środowisku miejskim. Zastosowano kwestionariusz ankiety jako narzędzie własne.

Tabela 1. Rozumienie pojęcia wolności

L.p.	Cechy charakteryzujące wolność	Wskaźnik procentowy
1.	Możliwość wypowiedzania się	91,86
2.	Po prostu luz	10,46
3.	Możliwość wyboru	62,79
4.	Możliwość podejmowania decyzji	80,23
5.	Bycie sobą	33,72
6.	Inne (autonomia, niezależność, pełnoprawność, nieskrępowanie) jednostki w każdym zakresie działań	10,79

Źródło: badania własne.

¹⁰ J. Wilk, *Pedagogika rodziny*, Lublin 2002, s. 167–168.

¹¹ Z. Matulka, *Wychowanie do wolności...*, s. 248.

Dane wskazują, iż uczniowie klas trzecich wolność kojarzą najczęściej z możliwością wypowiedzania się (91,86%) i podejmowania decyzji (80,23%), a także możliwością wyboru (62,79%). Dosyć wysoki wskaźnik procentowy uzyskała kategoria *bycie sobą* (33,72%).

Tabela 2. Ocena obszaru wolności w szkole

L.p.	Ocena	Wskaźnik procentowy
1.	Mały obszar wolności (działania podejmowane pod przymusem, negatywne nastawienie wobec działań)	37,22
2.	Duży obszar wolności (rygory są potrzebne i uzasadnione)	40,69
3.	Nie mam zdania	22,09

Źródło: badania własne.

Wśród wyników, które wskazywały na ocenę obszaru wolności w szkole nieznacznie dominuje pozytywna ocena wskazująca na duży obszar wolności uczniów w szkole (40,69%), ale też raczej duża liczba respondentów nie ma zdania (22,09%).

Tabela 3. Powody za ograniczeniem wolności w szkole

L.p.	Określenie powodów	Wskaźnik procentowy
1.	Należy uwzględnić potrzeby innych	72,09
2.	Młody człowiek (jeszcze uczeń) nie może decydować o wszystkim, bo ma za mało doświadczenia	29,06
3.	Bo większość ludzi wolność kojarzy z samowolą	5,81

Źródło: badania własne.

Uczniowie rozumieją, że są powody, dla których wolność należy ograniczać. Najbardziej przekonującym argumentem są potrzeby innych (72,09%), poza tym 29,06% respondentów zaznacza, że młody człowiek (jeszcze uczeń szkoły podstawowej) nie może decydować o wszystkim, bo ma za mało doświadczenia. Wyniki pokazują dosyć dobre rozumienie potrzeby ograniczenia wolności w szkole, co jest istotne z wychowawczego punktu widzenia.

Tabela 4. Przejawy wolności odnoszące się do organizacji pobytu w szkole

L.p.	Przejawy wolności	Wskaźnik procentowy
1.	Przerwa, ferie, wakacje, dni wolne	29,06
2.	Dowolność ubioru i niezmienianie obuwia	59,30
3.	Regulamin gwarantujący prawa ucznia	11,62
4.	Możliwość działania w samorządzie	17,44
5.	Wpływ na to co dzieje się w szkole (wycieczki, uroczystości, spotkania)	70,93
6.	Możliwość szczerej rozmowy z wychowawcami	12,79
7.	Badanie opinii uczniów przed podjęciem decyzji	41,86
8.	Inne	–

Źródło: badania własne.

Wśród uwzględnionych przejawów wolności ucznia odnoszących się do organizacji pobytu w szkole najczęściej podkreślano wpływ na to, co dzieje się w szkole (wycieczki, uroczystości, spotkania), tj. 70,93%, dowolność ubioru i niezmienianie obuwia (59,30%) oraz badanie opinii uczniów przed podjęciem decyzji (41,86%). Najniżej oceniono regulamin gwarantujący prawa ucznia (11,62%).

Tabela 5. Przejawy wolności odnoszące się do organizacji nauki szkolnej

L.p.	Przejawy wolności	Wskaźnik procentowy
1.	„Luźne lekcje” (nauczyciel daje swobodę i zajmuje się własnymi sprawami)	9,30
2.	Możliwość zgłoszenia nieprzygotowania	70,93
3.	Możliwość podejmowania tematów, które mnie interesują	67,44
4.	Możliwość wyboru zadań	40,69
5.	Wpływ na organizację lekcji	24,41
6.	Inne	–

Źródło: badania własne.

Jeśli chodzi o przejawy wolności odnoszące się do organizacji nauki szkolnej, to 70,93% respondentów podało możliwość zgłoszenia nieprzygotowania, a 67,44% – możliwość podejmowania tematów, które interesują uczniów. Natomiast „luźne lekcje”, na których nauczyciel daje swobodę i możliwość zajęcia się swoimi sprawami tylko 9,30% uczniów uznało za przejaw wolności.

Tabela 6. Przejawy braku wolności odnoszące się do organizacji pobytu w szkole

L.p.	Przejawy braku wolności	Wskaźnik procentowy
1.	Obowiązek noszenia identyfikatorów	32,55
2.	Dyscyplina	83,72
3.	Zakaz wychodzenia z budynku szkoły	19,76
4.	Zakaz palenia	11,62
5.	Karanie za inne zdanie	75,58
6.	Wszystko narzucone jest z góry	87,20
7.	Inne	–

Źródło: badania własne.

Wśród czynników, które są przejawem braku wolności, a odnoszą się do organizacji pobytu w szkole uznano sytuacje, kiedy wszystko narzucone jest z góry (87,20%), dyscyplinę (83,72%) oraz obowiązek noszenia identyfikatorów (32,55%). Istotne, zakaz palenia tylko niewielka liczba uczniów uznaje za przejaw braku wolności w zakresie organizacji pobytu w szkole.

Tabela 7. Przejawy braku wolności odnoszące się do organizacji nauki szkolnej

L.p.	Przejawy braku wolności	Wskaźnik procentowy
1.	Obowiązek chodzenia do szkoły	12,79
2.	Obowiązek nauki szkolnej	6,97
3.	Uważanie na lekcjach	33,72
4.	Posłuszeństwo wobec nauczycieli – dyscyplina	68,60
5.	Odpowiedzi na ocenę, sprawdziany	66,27
6.	Zadania domowe	83,37
7.	Uczestnictwo w lekcjach nie lubianych przedmiotów	43,02
8.	Inne	–

Źródło: badania własne.

Wśród przejawów braku wolności odnoszących się do organizacji nauki szkolnej uczniowie wymieniali najczęściej posłuszeństwo wobec nauczycieli – dyscyplinę (68,60%), zadania domowe (83,37%), odpowiedzi na ocenę i sprawdziany (66,27%)

oraz udział w lekcjach nie lubianych przedmiotów (43,02%). Najmniej uczniów wskazało na sam obowiązek nauki szkolnej (bo tylko 6,97%).

Tabela 8. Oczekiwania uczniowskie wobec nauczycieli w kontekście wolności ucznia

L.p.	Oczekiwania	Wskaźnik procentowy
1.	Wysłuchać tego, co uczeń ma do powiedzenia	75,58
2.	Nie narzucać swojej woli	72,09
3.	Szanować prawo do indywidualnego wyboru	82,55
4.	Być obiektywnym, a zarazem tolerancyjnym	59,30
5.	Znać i brać pod uwagę indywidualne możliwości ucznia	86,04
6.	Stwarzać możliwości poprawiania błędów	89,53
7.	Budować więź interpersonalną z uczniem	47,67
8.	Inne	–

Źródło: badania własne.

Uczniowie mieli też możliwość wypowiedzenia się na temat oczekiwań wobec nauczycieli w kontekście wolności ucznia. Jako najważniejsze wybrano stwarzanie możliwości poprawiania błędów (89,53%), wysłuchanie tego, co uczeń ma do powiedzenia, poznanie i uwzględnianie indywidualnych możliwości ucznia, szanowanie prawa indywidualnego wyboru (75,58%) oraz nienarzucanie własnej woli (72,09%).

Tabela 9. Zachowania nauczyciela są przejawem przymusu wobec uczniów

L.p.	Zachowania	Wskaźnik procentowy
1.	Bezdyskusyjne ocenianie	91,86
2.	Zadawanie pracy domowej	75,58
3.	Częste sprawdziany i kartkówki	60,46
4.	Straszenie rodzicami	50,0
5.	Ocenianie z negatywnym komentarzem	75,58
6.	Stawianie w sytuacji, że uczeń musi słuchać	56,97
7.	Inne	–

Źródło: badania własne

Wśród przejawów zachowań nauczyciela, które przeważnie uznawano jako przejaw przymusu wobec uczniów, najczęściej wybierano bezdyskusyjne ocenianie (91,86%), zadawanie pracy domowej (75,58%), ocenianie z negatywnym komentarzem (75,58%), ale także częste sprawdziany i kartkówki (60,46%). Warto zauważyć, że uczniowie odbierają jako przymus w zasadzie bardzo podstawowe elementy procesu dydaktycznego w naszej szkole, w które, wiadomo, „uwikłany” jest nauczyciel.

Tabela 10. Powody stosowania przymusu przez nauczycieli

L.p.	Powody	Wskaźnik procentowy
1.	Bo to jest najprostsze	6,97
2.	Nie umieją inaczej	17,44
3.	Chcą się dowartościować	13,95
4.	Uczniowie prowokują nauczycieli	30,23
5.	Bo inaczej niczego by nie nauczyli	44,18
6.	Uczniowie stwarzają problemy	32,55
7.	Nie są dobrze przygotowani do pracy wychowawczej	56,97
8.	Inne	–

Źródło: badania własne.

Ankietowani mieli także możliwość wskazania na powody stosowania przymusu przez nauczycieli. Jako najczęściej występujące przyczyny przymusu wskazali brak dobrego przygotowania do pracy wychowawczej (56,97%), poza tym „bo inaczej niczego by nie nauczyli” (44,18%) oraz sytuacje, w których uczniowie prowokują nauczycieli (30,23%). Niepokoi, że znaczna liczba respondentów wskazuje na słabe kompetencje nauczycieli.

Podsumowując wyniki badań, można stwierdzić, że uczniowie klasy III rozumieją wolność przede wszystkim jako możliwość podejmowania decyzji i możliwość wypowiedzania się. Niewielka część badanych utożsamia wolność z totalnym luzem. Uczniowie mają podzielone zdania odnośnie do poczucia obszaru wolności w szkole. Ponad 20% nie ma w ogóle zdania w tej kwestii.

Badani mają, w kontekście wolności, ogromne oczekiwania dotyczące nauczycieli, co oznacza, że jest on bardzo ważnym czynnikiem determinującym wolność ucznia w szkole. Za przejawy przymusu na zajęciach uczniowie uznają bezdyskusyjne ocenianie, zadawanie pracy domowej czy ocenianie z „negatywnym

komentarzem”. Powodem stosowania przymusu przez nauczycieli jest, w świetle badań, złe przygotowanie do pracy, ale z drugiej strony konieczność „nauczenia czegoś”. Wyniki badań sugerują także, że wolność i przymus edukacji to zgodnie z poglądami Sergiusza Hessena zjawiska, które się nie wykluczają wzajemnie¹².

Wychowanie do wolności wymaga podjęcia przez nauczyciela wczesnoszkolnego określonych zadań. Do pierwszoplanowych należy poznanie stanu poczucia wolności wychowanków i przekonanie ich, że zdobywanie wolności jest priorytetowym zadaniem. Kolejne zadanie to wspomaganie wychowanków w poznawaniu istoty wolności i jej znaczenia dla rozwoju człowieka. Ważnym w tym względzie jest zrozumienie, czym jest prawdziwa wolność, odróżnienie wolności od swawoli, zrozumienie granic wolności. Ważne jest, by uczeń zrozumiał, że bez wolności nie ma działań autonomicznych. Nauczyciel musi wspomagać wychowanków w rozumieniu potrzeby bycia wolnym człowiekiem i motywować wychowanków do stawiania się wolnym człowiekiem we właściwym tego słowa znaczeniu. Bez wyzwolenia w sobie potrzeby bycia wolnym człowiekiem, wychowanek nie osiągnie pożądanego stanu wolności. Potrzeba bycia wolnym człowiekiem stanowi podstawę do kreowania swej wolności. Zadaniem wychowawcy jest stwarzanie szans bycia wolnym, dostarczanie instrumentów do wartościowania swej wolności. Nauczyciel powinien także inspirować wychowanków do działań animacyjnych w środowisku społecznym na rzecz urzeczywistniania wolności i wartościowania tych działań¹³.

W realizacji przedstawionych wyżej zadań w procesie wychowania do wolności ważna jest postawa nauczyciela oparta na trzech cechach: akceptacji, autentyzmie i empatycznym rozumieniu ucznia. Zachęcaniu, inspirowaniu, wyrażaniu radości i uznania dla zachowań ucznia powinno towarzyszyć również ukazywanie niedociągnięć i propozycji zmian w kierunku doskonalenia się.

Bibliografia

- Blusz K., *Edukacja i wyzwolenie*, Kraków 1992.
- Chałas K., *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyk*, t. I, *Jedność*, Lublin–Kielce 2006.
- Czerpaniak-Walczak M., *Wolność jako wartość dzielona. O wolności w interakcjach edukacyjnych*, [w:] *Edukacja przełomu wieków wobec kwestii aksjologicznych*, U. Ostrowska (red.), Olsztyn 2001.
- Danilewska J. (red.), *Granice wolności i przymusu w edukacji szkolnej*, Kraków 2001.

12 Podaję za: B. Wilgocka-Okoń, *Wolność i przymus w poglądach Sergiusza Hessena i Bogdana Nawroczyńskiego*, [w:] *Granice wolności i przymusu w edukacji szkolnej*, J. Danilewska (red.), Kraków 2001, s. 11.

13 Por. K. Chałas, *Wychowanie...*, s. 165–167.

- Gadacz T., *Wychowanie do wolności*, [w:] *Poza kryzysem tożsamości. W kierunku pedagogiki personalistycznej*, F. Adamski (red.), Kraków 1993.
- Gribble D., *Edukacja w wolności. W poszukiwaniu idealnego systemu kształcenia*, Kraków 2005.
- Matulka Z., *Wychowanie do wolności jako podstawowy problem pedagogiczny*, [w:] *Pedagogika ogólna. Problemy aksjologiczne*, T. Kukułowicz, M. Nowak (red.), Lublin 1997, s. 249.
- Ostrowska U. (red.), *Edukacja przełomu wieków wobec kwestii aksjologicznych*, Olsztyn 2001.

Participation of a primary teacher in creation of conditions to freedom for students

(Summary)

The author embarks on freedom of student in breeding process. She defines freedom in two ways of human living: in personal way and way of social relations, emphasizing function of creative action in freedom also. She mentions that from the point of view of pedagogy, priority purpose is to answer the question: how to develop student's freedom in order to make it an agent of his integral development, not degradation. That task implicates next question: how should we develop the need of freedom, support student to raise in his or her humanity using freedom. Limiting freedom of students integrally connects with their different reactions, from „silent agreement” to autonomy. The problem of freedom at school is also a media of negative appearances which have a role in personal development of human. Looking for a ways of breeding, the author emphasises that the main method is pedagogic dialogue with students which is based on united solving of axiological problems and judging own deeds. The author also includes results of surveys concerning sense of freedom in younger school age and implications resultant from them.

Keywords: freedom, teacher, student, breeding.
